

COMMUNIO

MIĘDZYNARODOWY PRZEGLĄD TEOLOGICZNY

KWARTALNIK

ROK XXXVII KWIECIEŃ – WRZESIEŃ NR 2-3(198-199)

LUTER I REFORMACJA

PALLOTTINUM – PWT WROCŁAW
2017

**Założyciele Międzynarodowego Przeglądu Teologicznego „Communio” /
Founders International Catholic Review „Communio”**

HANS URS VON BALTHASAR, JOSEPH RATZINGER, HENRI DE LUBAC

RADA NAUKOWA / ADVISORY BOARD

Kard. prof. dr hab. Gerhard Ludwig Müller (Watykan), prof. dr Louis Baliña (Argentyna), prof. dr Jan-Heiner Tüek, (Austria), prof. dr Ivica Raguž (Chorwacja), prof. dr David Vořáda (Czechy), prof. dr Jean-Robert Armogath, prof. dr Christophe Bourgeois (Francja), prof. dr Serges Landes (Francja), prof. dr Filip De Rycke (Holandia), bp prof. dr hab. Andrzej Siemieniewski (Polska), ks. dr hab. Jarosław M. Lipniak (Polska/Przewodniczący), ks. dr hab. Sławomir Pawłowski (Polska), ks. prof. dr hab. Bogdan Poniży (Polska/Cenzor), ks. prof. dr hab. Włodzimierz Wołyniec (Polska), ks. prof. dr hab. Bogdan Ferdek (Polska), ks. dr hab. Grzegorz Sokołowski (Polska), prof. dr Peter Stilwell (Portugalia), ks. dr Andrzej Jakacki (Rwanda), ks. prof. dr Anton Štrukelj (Słowenia), prof. dr David L. Schindler (USA), prof. dr Attila Puskás (Węgry).

ZESPÓŁ REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD

ks. dr hab. Jarosław M. Lipniak (redaktor naczelny, pallotti@poczta.onet.pl), ks. dr hab. Sławomir Pawłowski SAC (zastępca redaktora naczelnego, pawlow@kul.pl), ks. prof. dr hab. Bogdan Ferdek, ks. dr hab. Cezary Smuniewski (redaktorzy tematyczni), dr Paweł Beyga (sekretarz redakcji), ks. mgr lic. Andrzej Piętko SAC (redaktor polskiego wydania)

RECENZENCI / PUBLISHING REVIEWS

Bp. Prof dr hab. Jacek Kiciński (Polska), bp. prof dr hab. Ignacy Dec (Polska), o. prof. dr hab. Zdzisław Kijas (Włochy), dr Rafiq Rishmawi (Izrael), o. prof. dr. Dobromir Jaształ OFM (Izrael), ks. prof. dr hab. Marian Kowalczyk SAC (Polska), ks. dr Sławomir Śledziewski (Włochy), prof. dr Andrea Zanini (Włochy), prof. dr Imre von Gaal (USA), o. prof. dr hab. Piotr Liszka CMF (Polska), ks. dr hab. Sławomir Mejzner SAC (Polska), ks. prof. dr hab. Paweł Góralczyk (Polska), ks. prof. dr hab. Józef Budniak (Polska), o. prof. dr hab. Jarosław Kupeczak OP (Polska), o. prof. dr. Marian Arndt OFM (Izrael), dr hab. Piotr Lorek (Polska), ks. dr Janusz Aptacy (Włochy), dr hab. Wojciech Szczerba (Polska), dr hab. Kalina Wojciechowska (Polska), ks. dr hab. Dominik Ostrowski (Polska), ks. prof. dr hab. Wojciech Hanc (Polska), ks. prof. dr hab. Franciszek Mickiewicz SAC (Polska), ks. prof. dr. Gianfanco Calabrese (Włochy), o prof. dr. Waclaw Chomik OFM (Izrael)

ZA ZEZWOLENIEM WŁADZY DUCHOWNEJ

Adres korespondencyjny Redakcji

ul. Katedralna 9, 50-328 Wrocław, tel. +48 601 429 902, pallotti@poczta.onet.pl
communio@pallottinum.pl

Adres Wydawcy:

Wydawnictwo Pallottinum

ul. Przybyszewskiego 30, 60-959 Poznań
tel. 61 867 52 33, 862 07 20; fax 61 867 52 38
www.pallottinum.pl, pallottinum@pallottinum.pl
www.communio.pl

communio@pallottinum.pl

Wersja papierowa stanowi wersję pierwotną czasopisma
© Copyright by Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2016

Współwydawca:

Papieski Wydział Teologiczny Wrocław
ul. Katedralna 9, 50-328 Wrocław,

Drukarnia Pallottinum, zam. 8/2019 ISSN 0208-7995

RECENZJE

Bogdan Ferdek, *O odpustach 500 lat później. Ekumeniczna lektura 95 tez ks. dr. Marcina Lutra*, Wrocław 2017, ss. 168.

Książka „Ekumenicznie o 95 tezach ks. dra Marcina Lutra. Tezy odczytane 500 lat później”, ks. prof. dra hab. Bogdana Ferdka, dyrektora Instytutu Teologii Systematycznej Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, członka Komitetu Nauk Teologicznych Polskiej Akademii Nauk, referenta ds. ekumenizmu Wrocławskiej Kurii Metropolitalnej zawiera ponad 8,5 arkuszy wydawniczych. Składa się ze wstępu i 8 rozdziałów (1. Historia odpustów; 2. Pierwsze trzy tezy; 3. Odpust i pobożność; 4. Odpust i kara Boża; 5. Odpust i czyściec; 6. Teologiczna krytyka odpustów; 7. Odpust i uczynki; 8. Skarb Kościoła w kontekście *communio sanctorum*). Zamiast zakończenia pozycja zawiera wywiad z autorem pt. „Ekumenizm jako droga od konfliktu do wspólnoty”, oparty o pytania sporządzone przez ks. dra hab. Jarosława Lipniaka, kierownika Katedry Ekumenizmu Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu. Publikacja zawiera aneks będący zbiorem 10 kazań i wykładów autora wygłoszonych w ramach wrocławskich Tygodni ekumenicznych w latach 2008-2017 w kościołach będących członkami Polskiej Rady Ekumenicznej oraz w Ewangelikalnej Wyższej Szkole Teologicznej. Publikacja opatrzona jest ponad 300 przypisami odwołującymi do tekstów źródłowych i licznych opracowań poruszanych wątków teologicznych. Zawiera istotne fragmenty kluczowych dokumentów pozwalające czytelnikowi na bezpośredni do nich dostęp. Przejrzysty język tej naukowej pozycji, unikający niepotrzebnych technicznych sformułowań, umożliwia jej lekturę także nienaukowemu czytelnikowi, pragnącemu zorientować się w bieżącej dyskusji teologicznej dotyczącej roli i znaczenia odpustów.

Autor przyjmuje w pracy ekumeniczną metodę pracy teologicznej, która „szuka tego, co łączy, nie przemilcza tego, co dzieli i szuka uzgodnień” (s. 5 wydruku komputerowego). Inspiracją dla takiego podejścia stanowi rocznica 500-lecia Reformacji, której obchody przybrały charakter międzywyznaniowy. Książka omawia najistotniejsze z perspektywy dialogu teologicznego tezy

ks. dra Marcina Lutra z 1517 roku, stawiane jako odpowiedź na ówczesną refleksję i praktykę odpustową. Autor nie tylko umiejętnie i przystępnie umieszcza dyskusję nad odpustami w jej szesnastowiecznym kontekście, ale śledzi tę dyskusję aż do współczesnych czasów, ukazując rozwój poszczególnych wątków teologicznych zarówno po stronie katolickiej, jak i ewangelickiej, i tym samym przybliżając bieżący stan dialogu ekumenicznego. Pozycja uzupełnia brak na rynku polskim opracowań teologicznych reformacyjnych tez Lutra. Porusza istotne – także współcześnie – pytania: „czy praktyka odpustowa szkodzi pobożności chrześcijan?”, czy odpusty mogą uwolnić od kary Bożej?, czy kary nakładane przez kapłana mogą być przenoszone do czyśćca?, czy szczerze pokutujący chrześcijanin nie wolałby raczej cierpieć kary aniżeli się od niej uwolnić?, czy pieniądze przeznaczone na odpusty nie powinny być przekazane biednym, czyli jak się mają do siebie odpust i miłosierdzie?, co stanowi istotę skarbu Kościoła?” (s. 6).

Autor, między innymi, pokazuje, jak zmieniała się rola odpustu w nauczaniu katolickim. Świadczą o tym takie wypowiedzi: „według dzisiejszej oficjalnej doktryny katolickiej uzyskanie odpustu zakłada usprawiedliwienie, a nie sprawia usprawiedliwienia” (s. 12); „Współcześnie odpust został przesunięty z centrum doktryny do jej peryferii. Odpust bowiem nie należy do podstawowych prawd wiary i dziś jest inaczej pojmowany niż w czasach Reformacji, gdy rzeczywiście dochodziło do jego nadużywania” (s. 12).

Autor nie skupia się jedynie na samej kwestii odpustów, ale sukcesywnie włącza do swojego wywodu najważniejsze wątki teologiczne z nimi powiązane, stanowiące jednocześnie istotne punkty trwającego dialogu katolicko-ewangelickiego. Przykładowo, rozdz. 4, dotyczący kwestii odpuszczania Bożych kar doczesnych przez papieża kończy się istotnym wnioskiem: „Współcześnie dialog ekumeniczny powinien bardziej rozpraszać historyczno-dogmatyczne zastrzeżenia luteran odnośnie papieżstwa niż odpustów” (s. 38-39).

Autor ukazuje w wybranych miejscach, jak początkowy spór o odpusty skutkował późniejszym odrzuceniem innych prawd wiary. Przykładowo, w rozdz. 5 dotyczącym relacji między odpustami i czyśćcem, zauważa: „Chciwość pieniędzy była również

korzeniem złej praktyki odpustów. Luter, aby usunąć nadużycia finansowe związane z tą praktyką, zmienił doktrynę, która rozdziła te nadużycia. Odrzucił więc doktrynę o związku odpustów z czyścem, a następnie sam czyściec. Odrzucił też msze za zmarłych powiązane również z doktryną o czyścicu” (s. 43). Tego typu obserwacje ukazują powody narastających różnic teologicznych i uczą ich kontekstualnego rozumienia i oceniania.

Autor omawia różnice teologiczne także z perspektywy hipotetycznego zakończenia podziału eklezjalnego, wywołanego dyskusją z XVI wieku. Stawia tezę o tym, że „Skoro dogmaty o niepokalanym poczęciu i wniebowzięciu Maryi zostały ogłoszone już po Reformacji, to nie powinny one stanowić kolejnego punktu podziału, czy też być wstępnym warunkiem do zjednoczenia katolików i protestantów” (s. 46). W podobnym duchu wypowiada się autor w wywiadzie dotycząc kwestii ważności duchownych święceń ewangelickich (s. 69).

Autor przypomina ponadto istotne dla dialogu wątki teologiczne, które jeśli brane otwarcie pod uwagę, powinny zbliżyć obie strony. Wspomina choćby fakt, że „liturgia nigdy nie zwraca się wprost do Maryi” (s. 46), albo że „katolicy [...] nie są zobowiązani do kultu świętych” (s. 50).

Autor kończy część właściwą książki odnosząc się do kolejnego kontrowersyjnego wątku, jakim są tzw. zasługi świętych i interpretuje je chrystocentrycznie: „Odpust byłby tylko jednym ze sposobów współdziałania ludzi w jedynym pośrednictwie Chrystusa. Zasługi świętych zdobyte dzięki łasce Chrystusa mogą dzięki Chrystusowi być aplikowane do grzeszników” (s. 65). Takie ujęcie zasług ukazuje, że choć autor nie usiłuje sztucznie wyjaśnić wszystkich różnic doktrynalnych pomiędzy partnerami ekumenicznymi, to jednak dotyka wątków w sposób pozwalający spojrzeć na poruszane kwestie w innym świetle.

Zamieszczone na końcu książki dodatki (wywiad, wykłady i kazania autora) mogą stanowić wzór współczesnego praktycznego dialogu ekumenicznego, prowadzonego nie tylko ze stroną ewangelicką. Subtelność i przystępność formy, zrozumienie perspektywy teologicznej partnera dyskusji ukazują niepodważalny wgląd i rolę autora we współczesnej refleksji międzywyznaniowej.

Książka, tuż przed ww. dodatkami, powinna naturalnie zawierać rozdział wieńczący przeprowadzoną w rozdz. 1-8 refleksję

nad odpustami i powiązanych z nimi prawdami wiary. Chciałoby się móc dostrzec syntezę autora i wynikające z niej dalsze implikacje.

Książk prof. B. Ferdek, wybitny teolog i ekumenista, przygotował erudycyjną i elokwentną pozycję, której lektura wciąga i inspiruje do dalszych dyskusji. Książka jest rzetelna, wyważona i stanowiąca przystępne podsumowanie katolicko-ewangelickiego dialogu ekumenicznego. Żywię przekonanie, że ta pozycja spotka się z uznaniem obu środowisk eklezyjalnych, zainteresowanych dyskursem teologicznym. Spełnia wymogi książki o charakterze naukowym nie tracąc jednocześnie na przystępności i potencjale docierania do szerszego grona odbiorców.

Piotr Lorek

Bogdan Ferdek, *O odpustach 500 lat później. Ekumeniczna lektura 95 tez ks. dr. Marcina Lutra*, Wrocław 2017, ss. 168.

W związku z 500-leciem Reformacji pojawia się obfita literatura. Z zagranicznych publikacji można wymienić pracę Christiane Laudage *Das Geschäft mit der Sünde. Ablass und Ablasswesen im Mittelalter*. Natomiast z krajowych na uwagę zasługuje praca pod redakcją Łukasza Barańskiego i Jerzego Sojki pt. *Reformacja*. Obydwie pozycje nie inicjują jednak dyskusji teologicznej nad tezami Lutra. Taką dyskusję znajdujemy natomiast w książce pt.: *O odpustach 500 lat później. Ekumeniczna lektura 95 tez ks. dr. Marcina Lutra*, która wyszła spod pióra ks. prof. dra hab. Bogdana Ferdka, Dyrektora Instytutu Teologii Systematycznej Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu.

Praca ks. Ferdka składa się z: wprowadzenia (s. 7-15), ośmiu rozdziałów opisujących: historię odpustów, pierwsze trzy tezy, odpust i pobożność, odpust i karę Bożą, Odpusty i czyściec, teologiczną krytykę odpustów oraz zagadnienie odpustów i uczynków (16-112), wywiadu (s. 113-121), Aneksu z kazaniem i wykładami wygłoszonymi w ramach wrocławskich Tygodni Modlitw o Jedność Chrześcijan (s. 134-156) i bibliografii (s. 157-164). Imprimatur książce nadała Kuria Metropolitalna we Wrocławiu.

Autor poddał teologicznej krytyce naukę zawartą w tezach Marcina Lutra i osadził je w kontekście współczesnych dialogów